

Муц Луай Файсалкандидат соціологічних наук,
директорЦентру освітніх послуг для іноземних громадян
Запорізької державної інженерної академії

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Окреслено взаємопов'язаність соціально-економічного та соціально-політичного стану у країні, що спирається на історичне минуле України, на наявну правову базу країни, економічні процеси на національному рівні, демографію і географію. Зазначено теоретико-методичний підхід на мікрорівні, який розроблений з метою визначити різні аспекти впливу соціальної поведінки у суспільстві на економічні процеси. Звернуто увагу на інструментарій дослідження міграційних процесів щодо використання його у проблематиці міграційної сфери у країні. Приділено увагу визначенню інструментарію дослідження міграційних процесів. Запропоновано схему напрямків визначення методології при реалізації міграційної політики. Підбито підсумок відносно міграційного процесу у країні, як одного з компонентів становлення України, в її конкурентоздатності з-поміж інших країн, а також рівень розвитку соціально-економічних та соціально-політичних відносин у суспільстві, що залежить від національних особливостей, особливо історичного минулого, демографічного стану та географії.

Ключові слова: методологія, теоретичний базис, міграційна політика, регуляторний вплив.

Постановка проблеми. Міграційні процеси у суспільстві є важливим показником соціально-економічного та соціально-політичного стану у країні, що спирається на історичне минуле України, на наявну правову базу країни, економічні процеси на національному рівні, демографію і географію. Кожен з компонентів визначає свої інструменти впливу. Усі компоненти є взаємопов'язаними, внаслідок чого формування міграційної політики визначається на рівнях комунікації у суспільстві. Одним із підходів щодо вивчення міграційної політики є визначення теоретичного базису. Різниця у теоретичному базисі полягає у структурному та об'єктивному огляді факторів міграції населення іншої держави. Різні теорії як оглядають суспільство у цілому, так і зосереджують свою увагу на окремій особі, сім'ї або домогосподарстві. Тому визначення основних напрямків методології, що допомагає визначати міграційну політику, є подальшим питанням у науковій публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підходи до визначення міграційної політики досліджували у своїх наукових публікаціях такі закордонні вчені, як Д. Массея, Ф. Хьюго, Е. Тайлор, М. Тодаро. Також слід підкреслити, що теоретико-методичний підхід на

мікрорівні займає концепція людського (соціального) капіталу, що була створена Гарі Беккером, з метою визначити різні аспекти впливу соціальної поведінки у суспільстві на економічні процеси. Важливі напрацювання у даному напрямку було зроблено такими науковцями, як Т. Шульц, Дж. Мінцер, А. Хансен та ін.

Питанню міграційних намірів населення України загалом присвячені дослідження Е. Лібанової, О. Позняка, І. Лапшиної, О. Бетлій. Соціологічні дослідження міграційних намірів молоді в Україні проводили І. Прибиткова, О. Балакірева, Д. Мельничук. Теоретико-методологічні підходи до аналізу першої стадії міграційного процесу в українському науковому середовищі розробляли В. Кіпень, І. Прибиткова, О. Овчиннікова, М. Слюсаревський та О. Блінова, у російському – Л. Рибаківський, Т. Заславська, В. Мойсеєнко. Серед західних зарубіжних дослідників оцінкою міграційного потенціалу займаються Ч. Дустменн, Х. Брукер, М. Фертіг, М. Каханес, С. Лово, А. Зайцева.

Мета статті – визначити найбільш актуальні напрямки визначення методології при реалізації міграційної політики в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи основні напрями методології формування мігра-

ційної політики, слід окреслити мікроекономічну теорію, що розглядає міграційні потоки між країнами як просту суму індивідуальних переміщень, спираючись на особистісні мотиви. Згідно з даним теоретичним поглядом, кожна особа приймає рішення на основі своїх підрахунків «витрати-вигоди» від міграції. Висвітлюючи теорію щодо міграційного процесу, можливо буде окреслити основні інструменти дослідження даних процесів, зокрема міграційний процес слід розглядати у контексті витрат – диференційовано, розподіляючи на монетарні та немонетарні. Основними монетарними витратами є витрати на транспорт, продаж рухомого та нерухомого майна, професійну підготовку до нової роботи. До немонетарних витрат слід віднести соціальний аспект, а саме як послаблення або розірвання сімейних чи дружніх зв'язків, використання у житті мови держави, в якій людина працює, зміна культурного середовища, що відрізняється від країни походження мігранта, необхідність здобуття нових звичок тощо.

Для того, щоб міграційні процеси мали місце у житті індивіда, мають бути присутні різні ресурси, тому багато науковців зазначають про селективну природу міграційного процесу, зокрема у сфері медицини працюють ті, хто має певні ресурси (фінансові, інтелектуальні). Одним з основних ресурсів виступає людський капітал, що відображає наявність знань, навичок, кваліфікації, фізичного і психологічного здоров'я тощо [1].

Подальше вивчення методології міграційного процесу означає окреслення основних підходів до аналізу природи міграційних чинників таких як економіка, політика, соціум, географічне розташування, демографія. Слід навести приклад міграційних процесів, розпочинаючи з розпаду СРСР (1989–1991 рр.), а також у перші роки державності України (1992–1993 рр.). В Україну та більшість держав СНД прибуло 2,4 млн. чол., основна маса мігрантів до країн СНД була представниками депортованих народів, що свого часу були репресованими, розкуркуленими та політичними в'язнями. У своїх дослідженнях учені, що вивчають міграційні процеси, вважають даний період імміграційним «бумом» в Україну.

1) Починаючи з 1991–1993 рр., внаслідок повернення мігрантів населення країни збільшилась на 566,1 тис. чол. (кількість прибулих за ці роки склала 1 млн. 270,6 тис. чол., вибулих – 704,5 тис. чол.). Характерною рисою, яку

варто зазначити при визначенні методології дослідження і міграційного процесу, є виїзд за кордон людей з високим фізичним та розумовим потенціалом. Така тенденція, на жаль, є загрозою для національної безпеки України. При визначенні інструментарію дослідження міграційних процесів слід навести наступні проблеми міграційної сфери у країні:

2) соціально-економічні процеси, що характеризуються соціальною напруженістю;

3) наявність нелегальної трудової міграції у держави з більшим заробітком;

4) інформаційне забезпечення реалізації державної міграційної політики знаходиться на низькому рівні;

5) відсутність сформованої політики у питаннях регуляторного впливу на міграційний процес;

6) модель міграційної політики відсутня [2].

Варто зауважити при визначенні наукового підходу, що методологічний напрям визначає основний вектор імплементації засобів та методів обраної області дослідження. Тому слід зазначити, що науковий метод дослідження – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню практичного або теоретичного завдання [3, с. 64]. Загальне визначення методу – це шлях окреслення поточних видатків, їх управління та використання, внаслідок функціонування певної закономірності. Система елементів, що використовується при дослідженні визначається як методологія. Наукова методологія – це тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення й конструювання методів. Визначення методології трактується у двох варіантах: 1) система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у науковій сфері діяльності; 2) учення про цю систему, загальна теорія методу [4].

Для сучасної науки характерна багаторівнева концепція методології, що ділиться на три основні групи: 1) філософські; 2) загальнонаукові; 3) часткові (внутрішні та міждисциплінарні) [4]. Для того, щоб досягнути певних результатів, у науковому дослідженні є велика кількість наукових підходів та методів. До основних методів та підходів, що будуть найбільш ефективними, слід зазначити наступні: історичний, процесуальний, інституціональний, структурний та функціональний. Також при дослідженні міграційної політики можливо використовувати такі підходи як антропологічний, соціально-пси-

хологічний та соціально-економічний. Історичний підхід характеризується систематичним висвітленням основних рис минулих подій, фактів та інтерпретації даних на основі обраних джерел [9]. Завдяки використанню історичного підходу можливо окреслити міграційну політику на основі історичних стадій становлення соціуму у країні. Історичний підхід надає змогу сформулювати бачення міграційної політики на основі конкретно-історичних обставин, відносно політичних, економічних, соціальних факторів, що є характерними для країни. Інституціональний підхід визначає основні форми управління та контролю соціуму [6; 9; 10].

Визначення поведінки у суспільстві нерозривно пов'язано з системою соціальних нормативів та інститутів внаслідок підтримки регулювання та організації діяльності суб'єктів [5]. Використання функціонального підходу полягає у висвітленні елементів взаємодії між різними суб'єктами та елементами і їх належного місця та функціональних особливостей. Завдяки функціональному підходу можливо визначити наскільки імміграційна політика та управління міграційними процесами є ефективними. Характерною ознакою антропологічного підходу є визначення впливу навколишнього середовища у суспільстві, окреслення різних типів мотивів як розумовий, раціональний, ірраціональний, інстинктивний та біологічний. Сукупно антропологічний, соціально-психологічний та соціально-економічний підходи дають можливість дослідникам визначити подальший вектор еміграційної політики на основі рушійних елементів міграційної мобільності населення.

Використання системного підходу у науковому дослідженні допомагає визначити динамічність системи та розкрити основні механізми міграційного процесу. Основними елементами підсистеми міграційної політики можуть виступати компоненти (сфери), елементи, напрями та інституції, державні стратегії й програми, які впливають на зростання та зниження населення внаслідок імміграційної політики. Отже, системний підхід характеризується наявністю двох елементів – аналізу та синтезу, що поділяють певні компоненти з метою їх наступного об'єднання. Дві складові системного підходу – аналіз та синтез відносять до загальнонаукових методів [6]. Також є ряд статистико-економічних методів, за допомогою яких можливо визначити динаміку

міграції, функціонування ринку праці, визначення заходів, що впливають на регулювання міграцій. На основі статистичних показників можливо визначити обсяги міграцій, інтенсивність перетину кордону, а також визначити зміни у соціально-економічному розвитку країни у контексті міграційних процесів.

При подальшому розгляді міграційної політики базисним елементом можуть виступати принципи реалізації міграційної політики, що діляться на дві групи. До першої групи слід віднести принципи системності, правового підходу, активної політики, ефективного регулювання, забезпеченості управління міграцією, дієвості заходів міграційної політики. До другої групи слід віднести наступні три імперативи: національний пріоритет, глобальний розвиток та геополітичне положення. Однак при цьому міграційні процеси, що будуть формуватися на основі методологічного апарату, на нашу думку, повинні мати наступні ознаки: 1) скоординованість, коли всі складові заходу у межах політики узгоджені між собою, утворюючи єдине організаційне ціле; 2) наявність ієрархічної складової, що визначає процес її реалізації та здійснюється згори донизу; 3) інструментарій, що забезпечує реалізацію міграційної політики та її гнучкої адаптації до зовнішніх та внутрішніх викликів внаслідок зміни економічних політичних та соціальних процесів у суспільстві [7].

Останнім блоком підходів є методи математичного моделювання. Одними з таких є методи прогнозу екстраполяції, до яких входять методи найменших квадратів, ковзної середньої, експонентного згладжування і адаптивного згладжування. Створюючи прогнози при здійсненні екстраполяції можливо вийти за межі тенденцій зміни тих або інших кількісних характеристик об'єкта, що визначаються статистично. Екстраполяційні методи є одним з оптимальних методів серед усієї сукупності методів прогнозування. Завдяки даним методам можливо екстраполювати кількісні параметри великих систем та підсистем, кількісні характеристики економічних, соціальних і політичних процесів, визначити науковий рівень, охарактеризувати дані про ефективність науково-технічного прогресу. Але надійність даних методів не дуже висока внаслідок ненадійності такого роду прогнозів і міра довіри до них значною мірою зумовлена аргументованістю вибору границь екстраполяції [8].

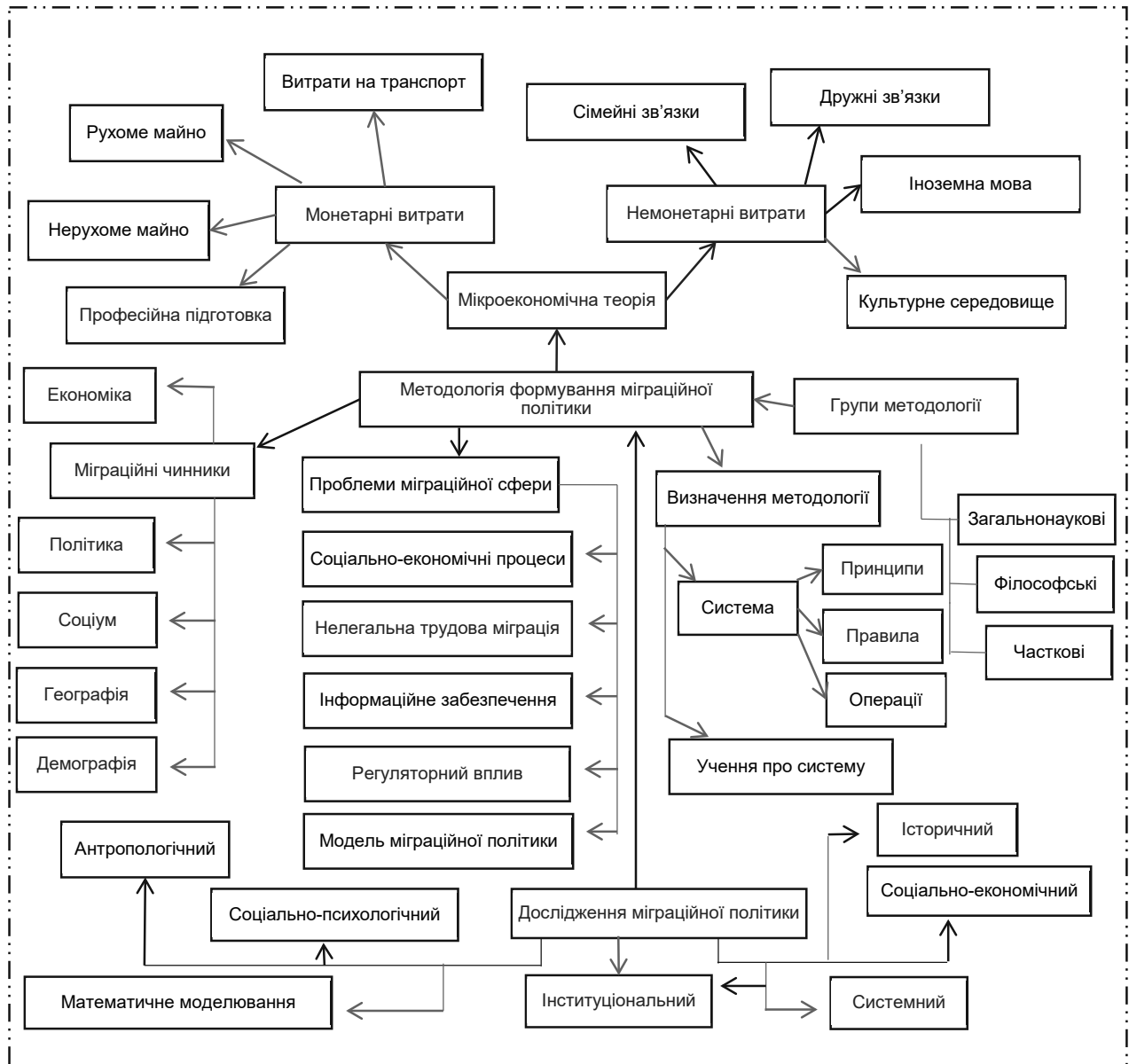

Рис. 1. Напрямки визначення методології при реалізації міграційної політики

При формуванні методології міграційної політики насамперед має використовуватися теоретична база, що стосується адміністративних (управлінських – регуляторних) та економічних відносин у суспільстві, зокрема у межах монетарних (професійна підготовка, нерухоме майно, рухоме майно, витрати на транспорт) та немонетарних витрат (сімейні зв'язки, дружні зв'язки, іноземна мова, культура). Саму методологію можливо сфокусувати у трьох групах – загальнонаукова, часткова, філософська. При обранні інструментів, що будуть використовуватися у методології, варто брати до уваги наступні чинники, такі як політика соціуму, економіка, демографія, географія. Проблемами міграційної сфери виступають – соціально-економічні процеси, нелегальна трудова міграція, регу-

ляторний вплив, інформаційне забезпечення, модель міграційної політики. При дослідженні методології міграційної політики треба розглядати наступні напрямки – антропологічний, математичне моделювання, соціально-психологічний, системний, історичний. Методологія міграційної політики має спиратися на всю багатоаспектність міграційного процесу розуміючи умови та запити сьогодення.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, зазначимо, що міграційний процес у країні є одним з компонентів становлення України в її конкурентоздатності з-поміж інших країн, а також відносно рівня розвитку соціально-економічних та соціально-політичних відносин у суспільстві, що залежить від національних особливостей, особливо історичного минулого, демографічно-

го стану та географії. Теоретичні підходи, на основі чого формується міграційна політика, має зосереджуватися на всіх аспектах міграційних процесів у країні, але вкрай важливо знати напруженість та рівень міграційного стану серед населення країни.

Список використаної літератури:

1. Майданік І.П. Теоретичні підходи мікрорівня до вивчення трудових міграцій. 2006. URL: http://novyn.kpi.ua/2006-3/05_Maidanik.pdf.
2. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти / М.Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 50–60. Бібліогр.: 14 назв. укр.
3. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 6-те вид., переробл. і допов. К.: Знання, 2008. 310 с.
4. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень. URL: http://dmeti.dp.ua/file/kdoczn_14517.pdf
5. The structural-functional approach (Структурно-функціональний підхід). Університет Ділавар. URL: <http://udel.edu/~jdeiner/strufunc.html>.
6. Чумакова В. Наукові підходи та методи дослідження міграційної політики в європейській науковій літературі. URL: <http://fmv-visnyk.pp.ua/wp-content/uploads/2016/2013-10/13.pdf>.
7. Деякі аспекти визначення концептуальних засад та пріоритетів міграційної політики України / О. Оснач // Дослідження міжнародної економіки: Зб. наук. пр. К.: ІСЕМВ НАН України, 2011. № 2 (67). С. 168-177. Бібліогр.: 9 назв. укр.
8. Логвина В.Л. Політологія: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2006. 304 с.
9. Макар Ю.І., Докаш О.Ю., Лаврук Т.П. Політологія: навч. посіб. Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2010. 595 с.

Муц Луай Файсал. Методологические основы определения миграционной политики

Определена взаимосвязь социально-экономического и социально-политического положения в стране, опирающейся на историческое прошлое Украины, на имеющуюся правовую базу страны, экономические процессы на национальном уровне, демографии и географии. Отмечен теоретико-методический подход на микроуровне, который разработан с целью определить различные аспекты влияния социального поведения в обществе на экономические процессы. Обращено внимание на инструментарий исследования миграционных процессов, по использованию его в проблематике миграционной сферы в стране. Уделено внимание определению инструментария исследования миграционных процессов. Предложена схема направлений определения методологии при реализации миграционной политики. Подведен итог относительно миграционного процесса в стране как одного из компонентов становления Украины в ее конкурентоспособности среди других стран, а также уровень развития социально-экономических и социально-политических отношений в обществе, который зависит от национальных особенностей, особенно исторического прошлого, демографического состояния и географии.

Ключевые слова: методология, теоретический базис, миграционная политика, регуляторное влияние.

Muts Luai Faisal Methodological bases for defining migration policy

Outlined interconnectedness of the socio-economic and socio-political situation in the country, based on the historical past of Ukraine, the existing legal framework of the country, economic processes at the national level, demographics and geography. The indicated theoretical and methodological approach are that takes on the micro was designed to determine various aspects of social behavior of society influence on economic processes. The attention is paid to the toolkit for the study of migration processes, concerning its use in the problems of the migration sphere in the country. Paid in scientific research defining migration research tools should include the following migration problem in the country. The scheme of directions for determining the methodology for implementing migration policy is proposed. Summed up the relative migration process in the country as a component of formation of Ukraine, its competitiveness among other countries, and the level of socio-economic and socio-political relations in society, depending on national circumstances, especially the historical past, the demographic situation and geography

Key words: methodology, theoretical basis, migration policy, regulatory influence.